

BATÓ SZILVIA*

A *dolus indirectus* az 1848 előtti magyar büntetőjog-tudományban¹

I. Bevezetés

A büntetőjog kulcskérdése a felelősség, így az elkövető bűnösségéről kialakított koncepciók már a legkorábbi büntetőjogi szakirodalomban is megjelennek. Magyarországon a 18. század közepétől foglalkoztatja a frissen kialakuló büntetőjog-tudományt ez a problémakör.

A bűnösség két alapkategóriája a szándékosság (*dolus*) és a gondatlanság (*culpa*), amelyek definiálási kísérletei, valamint az életben előforduló történeti tényállások besorolását lehetővé tevő klasszifikációs folyamatosan jelen vannak a tudományos diskurzusban, sőt a 19. század közepéig a jogalkotásban is.² Azoknak az eseteknek a megítélése kapcsán, ahol a vádlott azzal védekezik, hogy ő valójában nem kívánta a sértettet megölni, a 17. századi jogtudomány a korábbi dogmatikai hagyományokra támaszkodva a *dolus* különböző szempontú felosztásával válaszolt. A szándékosság egyenes (*directus*) és áttételes (*indirectus*) változatokra osztásának doktrínáját Benedikt Carpzov (1595-1666) munkásságához kapcsolja a kutatás, az ő művein keresztül terjedt el német nyelvterületen,³ és részben osztrák közvetítéssel került át a magyar jogi gondolkodásba is. Az egyenes szándékot a korabeli jogi szakírók akkor látják megvalósulni, ha az elkövető által célzott eredmény következik be az elkövetési magatartás kifejtése után. Az áttételes szándék ezzel szemben akkor áll fenn, ha az elkövető csekélyebb eredményt kíván elérni és mégis súlyosabb eredmény valósul meg. Feltétele ennek a szándékfajtának, hogy a célzott és a bekövetkezett eredmény egynemű legyen, vagyis a súlyosabb eredménybe beolvadjon a kisebb, ilyen tipikusan a testi sértés és a halál viszonya. A különböző szándékfajták azonban az elhatárolás szempontjainak változatossága miatt akár

* Bolyai-ösztöndíjas, SZTE ÁJTK

¹ A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² FINKEY FERENC: *Culpa*. in: MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): Magyar jogi lexikon II. Pallas, Budapest, 1899. 722. p.; FINKEY FERENC: *Dolus*. in: MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): Magyar jogi lexikon III. Pallas, Budapest, 1900. 67. p.

³ WERNER REZSŐ: *A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban. Befejező közlemény*. Magyar Igazságügy 1879/11. (1879a) 405. p.; LÖFFLER, ALEXANDER: *Die Schuldformen des Strafrechts in vergleichend-historischer und dogmatischer Darstellung I*. C. L. Hirschfeld, Leipzig, 1895. 170–173. pp.

teljes mértékben fedhetik is egymást, ilyen például a *directus* és a *determinatus* viszonya egymáshoz.⁴

A 19. sz. elején azonban Paul Johann Anselm Feuerbach (1775-1833) egy teljesen új bűnösségfogalmat épít fel, amely egyértelműen elveti a korábbi *dolus indirectus*,⁵ ez a változás – Feuerbach más dogmatikai újításával (anyagi jogi legalitás, kényszerelmélet) együtt – végigsöpör nemcsak a német jogi hagyományokra építő tudományos gondolkodáson, hanem a magyar büntetőjog-tudományon is.⁶ Az új bűnösségi elmélet hazai recepcióját azonban eddig nem vizsgálták, pedig nemcsak jogtörténeti, hanem büntetőjogi szempontból is érdekes eredményekre vezethet. Jelenleg nem ismert, hogy mennyire és miként terjedt el ez a felfogás, és beépült-e a szokásjogra épülő bírói praxisba, vagy esetleg visszhangtalanul maradt.

Jelen tanulmány két szorosan összefüggő ok miatt az 1848 előtti büntetőjogi irodalom belül az élet és testi épség elleni cselekményekre fókuszál. Egyrészt ez az a cselekménycsoport, ahol a modernizációs jelenségek előtt is megjelenik a gondatlanság, mivel a tradicionális mezőgazdasági termelés korában és a városiasodás előtt nem jelentkezik olyan veszélyforrások, amelyek igénylik ennek a dogmatikai kategóriának a kiterjesztését az ölési cselekményeken kívülre. Másrészt a 18. századi szakirodalom alapvetően processzuális szemléletéből fakadóan nem alakul ki önálló általános rész, ezért a szerzők az élet elleni cselekményeknél fejtik ki felelősségtani nézeteiket, így nem állítanak fel egy általános érvényű bűnösség-felfogást.

A kutatás két alapvető forráscsoportra épül: a társországok és kapcsolt részek nélküli Magyar Királyság területén 1745–1849 között megjelent nyomtatott szakirodalomra és kéziratos tananyagokra. A 19. századi kézikönyvek esetében az összes elérhető kiadás szerepel, a 18. századból származó kötetek esetében elegendő a legnépszerűbb, legtöbbet hivatkozott kiadás feldolgozása. Az egyetlen kiadásban megjelent első önálló magyar büntetőjogi kézikönyvön (Tarnói Gochetz Gábor, ?? –??; 1746)⁷ kívül Bodó Mátyás (1690–??) kötetének 1751-es első kiadása,⁸ Huszty István (??–??) három részes alapművének hatodik kiadása⁹ képezi az elemzés tárgyát. Szlemenics Pál (1783–1856) igen népszerű tan- és kézikönyvének viszont az összes 1848 előtti változata bemutatásra kerül, mert minden egyes kiadás tartalmaz újdonságot.¹⁰ Fabriczy Sámuel (1791–1858)

⁴ WERNER REZSŐ: *A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban*. Magyar Igazságügy 1879/11. (1879b) 148–156. p.; WERNER 1879a, 406. p.; FINKEY 1900, 70. p.

⁵ WERNER 1879a, 406. p.; LÖFFLER 1895, 212–219. pp.; FINKEY 1899, 726. p.; FINKEY 1900, 70. p.

⁶ HORVÁTH TIBOR: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 177–201. pp.; BATÓ SZILVIA: *Törvényesség törvény nélkül. Az anyagi jogi legalitás elve a Csemegi-kódex előtt*. in: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): IV. Szegedi Jogtörténeti Napok. Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2011. 36–37. pp.

⁷ GOCHETZ, TARNÓI GÁBOR: *Systema praxis criminalis inclyti Regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum in duas partes divisum quarum prima, de maleficiis et malefactoribus in genere, altera de criminibus in specie continet articulos*. Veronica Notrenstein, Buda, 1746.

⁸ BODÓ, MÁTYÁS: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricas in partes duas divisa*. Joannis Michaelis Landerer, Pozsony, 1751.

⁹ HUSZTY, ISTVÁN: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus jus Hungaricum III*. Episcopus, Eger, 1794.

¹⁰ SZLEMENICS, PÁL: *Elementa juris criminalis hungarici*. Belnay, Pozsony, 1817; SZLEMENICS, PÁL: *Elementa juris hungarici judicarii criminalis*. Belnay, Pozsony, 1827.; SZLEMENICS, PÁL: *Elementa juris hungarici judicarii criminalis*. Belnay, Pozsony, 1833; SZLEMENICS PÁL: *Fenyítő törvényszéki magyar*

könyve és Vuchetich Mátyás (1767–1824) kötete 1819-ben csak egyetlen kiadást ért meg.¹¹ Szokolay István (1822–1904) modern szemléletű tankönyve és Kassay Adolf (1828–1903) archaikus elemeket tartalmazó könyve egyaránt 1848-ban jelent meg.¹² A nyomtatott büntetőjogi szakirodalom mellé társul három kéziratos előadásjegyzet. Kövy Sándor (1763–1829) 1813/1814-ben tartott sárospataki előadásainak Almási Balogh Pál (1794–1867) által lejegyzett változatának két – részben azonos szövegű – része foglalkozik a magyar büntető anyagi és alaki jog kérdéseivel. Ez a forrás különösen azért érdekes, mert ebben az időszakban nem állt rendelkezésre korszerű nyomtatott büntetőjogi tananyag.¹³ Vuchetich Mátyás 1813-ban lejegyzett előadásai nemcsak a pesti professzor nézeteinek változása, hanem a hazai *Feuerbach*-receptió szempontjából is kiemelkedően fontos.¹⁴ Henfner János (1799–1856) kézirata feltételezhetően legkésőbb 1849-ben készülhetett, így ez tekinthető a későrendi büntetőjog utolsó kortárs összefoglalásának.¹⁵

II. Felelősségtani koncepciók

1. Gochetz Gábor

Tarnói Gochetz Gábor 1746-os könyvének szövegét a szakirodalom az 1712. évi Bencsik Mihály-féle javaslatra vezeti vissza. A szerző világosan elválasztja egymástól az eljárási jogot és az anyagi jog általános rész néhány elemét is tartalmazó első részt (I–XVI. art.), valamint az egyes bűncselekményeket tárgyaló második részt (XVII–XXV. art.). Sajátos kiegészítő jellegre utal, hogy nem szerepel a bemutatott bűncselekmények között a hűtlenség (*nota infidelitatis*). Kortársaival ellentétben nem hivatkozik külföldi vagy hazai szerzőkre, sőt a törvényi rendelkezéseket sem jelöli meg. Az eljárásjogi szemléletnek megfelelően az idézés alapján csoportosítja a bűncselekményeket.¹⁶

törvény. Magyar Királyi Egyetem Könyvnyomató Intézet, Buda, 1836; SZLEMENICS PÁL: *Fenyítő törvény-széki magyar törvény.* Beimel József, Pest, 1847.

¹¹ [FABRICZY, SÁMUEL]: *Elementa juris criminalis hungarici.* Joannis Werthmüller, Lőcse, 1819; VUCHETICH, MÁTYÁS: *Institutiones iuris criminalis hungarici in usum Academicarum Regni Hungariae.* Universitatis, Buda, 1819; VUCHETICH MÁTYÁS: *A magyar büntetőjog rendszere, I. könyv elméleti büntetőjog.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

¹² SZOKOLAY ISTVÁN: *Büntető jogtan a codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíránk és ügyvédeink számára.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1848; KASSAY ADOLF: *Büntető magyar jogtan.* Kilian György, Buda, 1848.

¹³ [KÖVY SÁNDOR]: *Observationes Generales Historico-Juridico Politicae.* (kézirat) ELTE-EK B26 (KÖVY 1814a); KÖVY, [SÁNDOR]: *Conspectus juris criminalis philosophici.* Descr. p. P. B., S. Sárospatak, 1814, (kézirat) ELTE-EK B26 (KÖVY 1814b).

¹⁴ VUCHETICH, MÁTYÁS: *Praelectiones ex iure criminali, habitae in r. scient. univers. Hungarica Pestini* 1813. (kézirat) ELTE-EK B111.

¹⁵ HENFNER JÁNOS: *Büntetőjog.* (kézirat) ELTE-EK B 114.

¹⁶ GOCHETZ 1746; BATÓ SZILVIA: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében.* L'Harmattan, Budapest, 2012. 48, 90–92. pp.

Gochetz az első részben nem foglalkozik külön a felelősség kérdésével, a második részben az emberölésnél a szándékos elkövetést definiálja: elhatározott és feltett ölésről szól. Ha az elkövető szándéka legalább a sértett megsebesítésére irányul és ebből halál következik, akkor is szándékos emberölés állapítható meg. Az elkövetésre használt eszköz és az okozott sebesülés utal a tettes ölési szándékára. A gondatlanságot Gochetz egészen röviden, de pontosan definiálja: előre nem látottan, váratlanul tiltott cselekvésből következik be, vagy megengedett cselekvésből a kellő gondosság hiányában. Kizárt a megbüntetése annak, aki sem szándékos, sem gondatlan magatartást nem tanúsít.¹⁷

2. Huszty István

Huszty István egri jogtanár 1745-ben napvilágot látott művének harmadik könyve harminchét címben a hazai törvényekre, a szokásjogra, a Praxis Criminalisra és Benedikt Carpozov Practica nova (1635) című Carolina-kommentárjára épülve a teljes perjogot és az anyagi jogi szabályokat is összefoglalja. A jogi oktatásban még a 19. század elején is jobb híján használják az összesen hét kiadást megérett kézikönyvet. A kiadások alapvetően nem térnek el egymástól, a korszak szokásaihoz igazodva antik szerzők és kánonjogi jogforrások is szerepelnek a munkában, ám a korábbi verzióban a szerző még nem hivatkozik közvetlenül a Praxis Criminalis szabályaira. A könyv a jogalkalmazás logikáját követve először (1–9. tit.) az eljárás megindításával és a vizsgálattal foglalkozik, majd az anyagi jog következik (10–34. tit.), a végén ismét perjogi rendelkezéseket találunk (35–37. tit.). A címek felépítése jórészt hasonlít a Ferdinanda és a Carpozov-féle kommentár szerkezetére: rövid jegyzékszerű tartalmi kivonat, majd széljegyzetszámokkal jelölve a konkrét szabályok. Az előképekkel ellentétben a kínvallatási kérdőpontok, a gyanújelek, illetve az enyhítő és a súlyosító körülmények felsorolása hiányzik. A gyakorlat igényeihez igazodva iratmintákat is tartalmaz a kézikönyv, ebben eltér minden kortárs és későbbi szakkönyvtől.¹⁸

A bűnösség kérdésére alapvetően büntetési szempontból tekint: szándékos ölés halálbüntetéssel büntetendő, de a gondatlanság már nem. A bűncselekmény minősítésénél fontosnak tartja, hogy az eredményt és az elkövető szándékát egyaránt vizsgálni kell, erre a cselekvés minőségéből és az eszközből lehet következtetni. Ha az elkövető az eszköz alapján tudta vagy tudnia kellett volna, hogy rendszerint halálos eredmény következik be, akkor szándékosságot kell megállapítani. A szándékos ölésen belül csak a szántszándékos (dolosum) ölés büntethető, a szükséges ölések szankcionálása kizárt. Az ölésre irányuló akaratlanul belülről egyenesen (directa) és áttételesen (indirecta) különböztet meg, ezt részben az 1486. évi 51. tc. és az 1492. évi 82. tc. szövegére alapítja. Az áttételes szándéknál ölésen kívül bármilyen rosszra, bűncselekményre irányulhat az elkövető szándéka, ebből a szándékos magatartásból következik be a halálos eredmény, de csak esetlegesen. Akkor is halálbüntetést kell kiszabni Huszty szerint, ha ölési szándék nélkül szándékosan szúr vagy sebesít meg valakit az elkövető, és abból szükségképpen halál következik be. Elkülöníti az ölésre irányuló szándékosságot a testi sértésre irányuló

¹⁷ GOCHETZ 1746, 48–49. pp.

¹⁸ HUSZTY 1794; BATÓ 2012, 48, 81–82. pp.

szándéktól, valamint hosszan elemzi, hogy szándékos emberölés megállapítására csak ölési akarat esetén kerülhet sor. Az ölési szándék hiányára példa az a vadász, aki az elhagyatott erdőben vadra célozva rejtőzködő embert talál el. Ezzel szemben megállapítható a büntetőjogi felelősség a szándékos bántalmazást követő és abból eredő halálos eredménynél. Ha más ok közbejött miatt hal meg a passzív alany, akkor sem büntethető szándékos emberölésért az elkövető. A minősített emberölések esetében az elkövetés módja (bérgyilkosság), eszköze (méreg) vagy célzata (rablógyilkosság) egyenes szándék meglétére utal.¹⁹

Nagyon sajátos az elgondolása azokra a cselekményekre, amelyeket a modern jogtudomány vegyes bűnösségűnek ír le, ugyanis Huszty gondatlanságnak minősíti az ilyen magatartásokat. Az elkövető nem ölési szándékkal bántalmaz által használt eszköz (pofon, pálcácska) alapján az elkövető nem láthatja előre a halálos eredmény bekövetkezését.²⁰

Huszty kifejezetten hosszan foglalkozik a gondatlan ölés besorolásával, a történeti emberölésen belül helyezi el. A történeti emberölés akkor állapítható meg, ha a szándékoság hiányzik, a történetből gondatlanul elkövetett ölést nem lehet halállal büntetni, a történetből véletlenül bekövetkezett halálos eredmény pedig nem büntethető. Ha ölési szándék nélkül használ olyan eszközt (puszta kéz, kis pálcá), amelyet nem szokott halálos eredmény követni, akkor gondatlanságot kell megállapítani. Tévedésnél, ha nincsen ölési szándéka az elkövetőnek, akkor történeti emberölés valósul meg szerinte. A történeti ölésről szóló cím alatt jórészt megismétli az emberölésnél kifejtett álláspontját Huszty, újra definiálja a két lehetséges típust. Majd a gondatlanságot tovább bontja: tilos cselekvésből származó típusra, erre szolgáltak a példái, valamint olyan cselekményekre, amelyek nem tiltottak, de az elkövető a kellő gondosságot elmulasztja. Ez utóbbi nem magyarázza példával a szerző, a szövegben előforduló culpa lata és levis fogalom párról sem közöl bővebb információkat. Leszögezi, hogy gondatlan cselekményre nem lehet halálbüntetést kiszabni, a gondatlanság mértéke pedig büntetékiszabási szempont. A tisztán történeti emberölés mindenféle előrelátás, szándékoság vagy gondatlanság hiányában következik be, nem is tiltott cselekvésből származik, és természete szerint a cselekményből nem következik halálos eredmény. Példákat is hoz Huszty a véltenségre: az ág levágása előtt a favágó kiáltott; a kőműves kiáltott a téglá ledobása előtt; a vadász az elhagyatott erdőben, a senki által nem járt úton vadra célozva lelővi a nem látszó rejtőzőt; a szokásos helyen dolgozó borbélyt meglöki.²¹

3. Bodó Mátyás

Bodó Mátyás 1751-ben megjelent munkáját Finkey Ferenc és Béli Gábor kommentár jellegű műnek tekinti, ez részben igaz is, hiszen a szöveg a Praxis Criminalist követi nemcsak szerkezeti szempontból, hanem az egyes tényállások szabályainál is. Rendkívül gazdag forrásanyaga összefoglalja a korabeli „előkelő ember” műveltségi elemeit: a

¹⁹ HUSZTY 1794, 55–63. pp.

²⁰ HUSZTY 1794, 62–63. pp.

²¹ HUSZTY 1794, 57–59, 61–63, 65, 68–71. pp.

Praxis Criminalis és Carpozov mellett antik szerzők, kánonjogi jogforrások, valamint római jogi hivatkozások vannak benne. A szerző az eljárási és általános részi szabályokat az I. részben, az egyes bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket pedig a II.-ban helyezi el. A könyv az eljárás lefolytatásának logikájára épül, ez az egyes bűncselekmények tárgyalását is meghatározza. Szerkezete a Praxis Criminalist és Carpozov könyvét követi: az artikuluson belül tartalomjegyzék után §-okba rendezve az egyes szabályok eljárási sorrendben követik egymást.²²

A büntetőjogi felelősségre vonatkozó koncepciója eltér a más kérdésekben követett Huszty-féle szövegtől, itt feltűnik ugyanis a szándékból és történetből vegyesen származó gondatlanság (*culposum ex voluntario et causali mixtum*), amely a vegyes bűnösségű cselekményekkel azonosítható. A szerző a szándékosság jelölésére igen sokféle kifejezést használ (*dolosa, destinata, consilio, proposito*), ezek azonban inkább csak egymást erősítő, nyomatékosító funkciót töltenek be, mintsem egy önálló szándékfajtát jelölnek. A bűnösségi alakzatok csoportosításánál Bodó a szükséges öléseket a szándékosság/gondatlanság/történetből fogalmakon kívül helyezi, egy külön csoportnak tekinti. A szándékos emberölés akkor valósul meg, ha az elkövető tudva és akarva, rossz és elhátározott szándékkal öl. Alaposan végigelemzi a szándék kialakulását, és hangsúlyozza, hogy egyedül a bekövetkezett eredményből vagy a cselekvésből nem lehet a szándékosságot megállapítani. Az alkalmazott eszköz viszont utalhat az elkövető szándékára. Álláspontja szerint létezik egyenes (*directus*) és áttételes (*indirectus*) szándék, előbbi esetben az elkövető magatartása azonnal halált okoz, az utóbbinál az eszköz alkalmazásából következik szükségszerűen a halálos eredmény. Így a karddal mást megszúró vagy megvágó tettesnek előre látnia kellett volna, hogy a fegyver rendszerint halált okoz. Huszty példáit ismétli az ölési szándék hiányának bemutatásához. A tévedés és elvétel esetén ő sem foglalkozik azzal, hogy az elkövető mely passzív alany vonatkozásában miért felel, hanem egyszerűen szándékos ölésnek minősíti a cselekményt. Az elkövetési módra, eszközre és a célzatra tekintettel meghatározott minősített eseteknél ő is egyenes szándékot feltételez.²³

A szándékból és történetből vegyesen származó gondatlanság meghatározás Bodónál a vegyes bűnösségű cselekményekre lényegesen pontosabb, mint Huszty meghatározása.²⁴

Bodó emberölés csoportosítása eltér Husztyétól, de ez csak részben érinti a gondatlan emberölést. Az 52. artikulusban szerepel, hogy a gondatlanság a szándékosság és a történeti keveréke, miközben máshol az szerepel, hogy a történeti a gondatlanság és a véltenség összefoglalva. A tisztán történeti ölés, ahol nincs szándékosság vagy gondatlanság, nem büntethető. Foglalkozik a *dolus indirectus* alá sorolt esetek büntetékiszabási kérdésével is, itt megállapítja, hogy enyhébben kell büntetni az egyenes szándékkal okozott halálos eredménynél, de súlyosabban az egyszerű gondatlanságnál. Úgy tűnik, hogy az áttételes szándék valójában egy köztes, bizonytalan kategória, amelynek gondatlan elemei is vannak. Bodó szerint bírói büntetést kell alkalmazni, ha járatlanság vagy gyakorlatlanság miatt gondatlanságból következik be a halálos eredmény. A gon-

²² BODÓ 1751; BATÓ 2012, 48–49, 83–90. pp.

²³ BODÓ 1751, 161–162, 165–168, 171–172. pp.

²⁴ BODÓ 1751, 161. p.

datlanság két típusát különíti el, az egyik esetben a magatartás eleve tiltott, és ebből következik be halálos eredmény, a másik esetben nem tiltott a tevékenység, csak a szükséges gondosságot nem tanúsítja az elkövető, utóbbit hanyagságnak (*negligentia*) nevezi. Számos példát hoz az említett esetekre, ezek lehetséges elkövetési magatartásként is szerepelnek. A gondatlan ölésről szóló artikulusban (LIV.) a római jogra visszavezethető három fokozatú gondatlanságot (*culpa lata, levis, levissima*) definiálja, majd a korábban megemlített kételemű felosztásra (*Majoris & Minoris culpa*) tér át, és a továbbiakban minden magyarázat nélkül ezt használja a példák egymáshoz viszonyítása során. A többek által elkövetett ölés szabályai között a két egymással ellentétes csoport közötti összetűzés elemzése kapcsán Bodó a lehetséges kimenetek alapján a támadó és a provokáló magatartását hol gondatlan, hol szándékos emberölésnek tekinti. Ez azonban nem a bűnösségről szól, hanem a büntetés mértékére utal ilyen módon, hiszen a verekedés szituációja szinte kizárja a gondatlan elkövetést.²⁵

4. Kövy Sándor

Kövy Sándor büntetőjogi előadásainak írásos változatáról egyetlen életrajzírója sem tud, a könyvtári jelzet is csak egy eszmetörténeti munkában szerepel.²⁶ Az előadás a tradicionális – inkább a 16. századra jellemző – felfogást tükrözve a büntetések felől közelíti meg a büntetőjogot, a „*Quid possit vel non possit puniri?*” kérdés köré rendezve a tananyagot. Büntetési nemenként veszi sorra a bűncselekményeket, részletes magyarázattal ellátva, hogy miért szükséges így szankcionálni az adott magatartást. Mivel a magyar büntetőjogi gondolkodást egészen későig áthatja a magánjogi szemlélet, a szerzők 1848 előtt nem választják el élesen a két jogágat: a magánjogi relevanciával is bíró – ma már büntetőjogi – kérdéseket együtt tárgyalnak. Kövy hagyományos szemléletű magánjogi kézikönyveiben így számos kérdés kapcsán felmerülnek a *ius criminale* területére tartozó jogintézmények, így a kézirat fogalmi rendszerének megértéséhez szükséges magánjogi művét is bevonni az elemzésbe.

Az *Elementa* és a kézirat együttes értelmezésével lehet a bűncselekmény fogalmát meghatározni. A magánjogi kézikönyvben a *delictum* szándékosan (*dolus*) vagy gondatlanul (*culpa*) elkövetett tiltott cselekményből keletkezhet, a *delictum*okat felosztja magánjogiakra (*civile*) és büntetőjogiakra (*criminale*). Mindkét csoportot tovább bontja három elemre (*privatum, publicum, mixtum*), amelyek közül a *delictum criminale publicum* körébe sorolja a hűtlenséget, pártütést és az istenkáromlást.²⁷ A büntetőjogi kéziratban a *delictum*ot röviden az emberi büntető törvények szabad és külső megsértésének definiálja, és rögzíti, hogy a bűncselekmény lehet tevés vagy mulasztás, valamint szándékos és gondatlan.²⁸ Bővebb és részletesebb magyarázatot egyik fogalompárra

²⁵ BODÓ 1751, 161–163, 165, 168, 174–176. pp.

²⁶ CSÁKY, MORITZ: *Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zum Frühliberalismus in Ungarn.* Veröffentlichungen der Kommission für die Geschichte Österreichs 10. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1981. 247. p.; BATÓ 2012, 43, 92–94. pp.

²⁷ KÖVY, SÁNDOR: *Elementa jurisprudentiae Hungaricae.* Franciscus Landerer de Fűskút, Kassa, 1807, 306–307. pp.

²⁸ KÖVY 1814a, 4. p.

sem nyújt, talán ezeket más tantárgyból (pl. természetjog) már ismerniük kellett a diákoknak.

A büntetőjogi felelősséget megalapozó szubjektív tényállási elemeket (szándékosság vagy gondatlanság, motívum, célzat) vagy azok összetevőit (akarat) vizsgálva az Elementa és a kézirat szövegében megállapítható, hogy nem feltétlenül azonos tartalommal használja ezeket. A „dolus” a tiltott cselekménynél a culpa ellentétpárja, a szerződéskötés akadályai között a csalárdság szinonimája, ezen kívül még a kártételnél szerepel.²⁹ A kéziratban a bűncselekmény egyik változata a culpa mellett. Ezen kívül az 1486:51. tc., az 1563:38. tc. és a Tripartitum (I. 15.) rendelkezései szerint a halálbüntetéssel sújtandó cselekmények közé sorolja Kövy a szándékos emberölést (homicidium dolosum).³⁰

A „voluntas” a társtettességnél szerepel az előadás leírt anyagában.³¹ A „deliberatus” az emberölés és a gyújtogatás kapcsán fordul elő: előre elhatározott elkövetés esetén halállal büntetendő a tettes. Kövy hosszan foglalkozik a gyújtogatással, részben idézve az 1723:11. tc. szövegét is. Máshol a „deliberato animo caedem” kifejezés szerepel az emberölés büntetésével összefüggésben.³²

A Tripartitumra (III. 23.) hivatkozva a sárospataki előadásból kiderül, hogy azt is halállal kell büntetni, aki fel akar gyújtani (succendere velle) épületeket vagy egyebeket.³³

A nagyobb hatalmaskodásnál Kövy nem foglalkozik külön a szándékossággal, azonban az emberöléstől, a rablástól és a lopástól történő elhatároláshoz egy fontos szempontot meghatároz: csak akkor tekinthető hatalmaskodásnak a cselekmény, ha saját magának kíván az elkövető igazságot szolgáltatni.³⁴ Tehát itt az elkövetés nemcsak szándékos, hanem célzatos is, ez a célzat minősíti le a cselekményt, a hatalmaskodás így egyfajta önbíráskodás jellegűt kap.

Kövy a büntetőjogi előadásaiban mindösszesen egyszer, a bűncselekmény fogalmánál említi a culpát, a magánjogi kézikönyvben a dolus ellentétéként fordul elő, a kártétel kapcsán pedig felsorolja a három fokozatát (lata, levis, levissima).³⁵

A gyújtogatásnál a kézirat leszögezi, hogy a részegségből (ob ebrietatem) és a hanyagságból (ob supinam negligentiam) okozott tűz kártérítést von maga után.³⁶

Almási Balogh Pál jegyzeteiben a sajátos szerkezet miatt nem szerepel számos olyan bűncselekmény, amelynek kapcsán Kövy nagyobb terjedelemben kifejthette volna álláspontját a bűnösségről. Sokszor ott sem található ilyen információ, ahol hosszabban foglalkozik a sárospataki jogtanár egy-egy büntetendő cselekménnyel, többször mind-

²⁹ KÖVY 1807, 306, 311–313. pp.

³⁰ KÖVY 1814a, 4, 11. p.

³¹ KÖVY 1814a, 8. p.

³² KÖVY 1814a, 11. p.; KÖVY 1814b, 25. p.

³³ KÖVY 1814a 11. p.

³⁴ KÖVY SÁNDOR: *A magyar törvények rövid summája. A Gyermekes számára.* Weber Simon Péter, Pozsony, 1789. Reprint, Magyar Történelmi Társulat BAZ Megyei Csoportja és BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 1989. 52. p.; KÖVY 1807, 381 p.

³⁵ KÖVY 1814a, 4. p.; KÖVY 1807, 306, 313. pp.

³⁶ KÖVY 1814a, 11. p.

össze a tényállás felépítéséből következik a kizárólagos szándékos elkövetés (pl.: párbaj).³⁷

Az előadásjegyzet különös jellemzője, hogy egyetlen gondatlan élet és testi épség elleni cselekményt sem említ, ezzel alapjaiban eltér a korabeli szakirodalomtól.³⁸ A gyűjtogatásnál az írott jogforrásokra alapozva határozza meg a szándékos változat büntetését, kifejti, hogy mely esetekben kell csak kártérítést fizetnie a tűz okozójának, azonban a büntetendő gondatlanság kimarad.

Kövy Sándor büntetőjogi felelősségről vallott nézeteit az 1813/14. tanévben tartott előadásának jegyzetelt változatában az egységes koncepció hiánya jellemzi inkább, mintsem egy határozott álláspont. A bűnösség alapkategóriáit említi, azonban nem járja körül ezeket, nem tölti meg tartalommal, és hiányoznak azok a példák is, amelyek a visszaemlékezések szerint Kövy óráit annyira jellemezték.

5. Vuchetich Mátyás

Vuchetich Mátyás Praelectiones ex Jure Criminali című 1813-ban készült kézirata a jogtörténeti kutatás számára mindeddig ismeretlen, pedig a hazai jogtudomány-történet szempontjából kiemelkedő fontosságú. Az egybekötött 97 ceruzával leszámozott oldalt tartalmazó kézirat címlapján az egyetem elmosódott pecsétje található. Az előadásjegyzet végig egy kéztől származik, fekete tintával vastag fehér papírra, kiírt kancelláriai kézírással, széles margóval készült. A szöveg nagy számban tartalmaz rövidítéseket, néhány kifejezés német megfelelőjét is megadja. Szakirodalmi hivatkozások a történeti részen kívül nem fordulnak elő, néhol a margón rövid betoldások szerepelnek a szerző kézírásával. A kéziratban egy más kéztől származó cédula 1816. augusztus 13-ai keltezéssel a lopás tényállási elemeit tartalmazza. A szöveg – az 1819-es könyvhöz hasonlóan – három nagy szerkezeti egységre oszlik: Introductio in Jus Criminale, Jus Criminale theoreticum, Pars Practica Juris Criminalis. A hasonlóság nemcsak szerkezetében, hanem tartalmában is folyamatosan kimutatható, egyértelműen a későbbi kötet előzménye, azonban néhány eltérés megfigyelhető. A bevezető nyolc pontban tárgyalja a szükséges alapismereteket: büntetőjog jellemzői, forrásai, segédtudományai és története. Az elméleti büntetőjog általános (De delictis et poenis generatim) és különös (De delictis in speciale) részre tagolódik, előbbi kilenc fejezetben tartalmazza a szükséges ismereteket. A különös rész fejezetekre bontva az államot sértő cselekményeket (I.), az ember veleszületett jogait sértő cselekményeket (II.), az ember szerzett jogait sértő cselekményeket (III.), az egyéb bűncselekményeket (IV.) a test bűneit (V.) tárgyalja a szerző. A későbbi kötethez képest eltérés, hogy az egyéb bűncselekmények összefoglaló elnevezés alatt a magzatelhajtás, gyermekkítétel és sterilitás okozása szerepel. Ezek a cselekmények 1819-re átkerülnek az ember veleszületett jogait sértő bűncselekmények közé, az ölési cselekmények után. A jegyzet még nem tartalmazza a később bekerülő hirtelen felindu-

³⁷ BATÓ SZILVIA: *Egy jelenség jogi alakváltozásai: a párbaj útja a bizonyítási eszköztől a bűncselekményig.* in: BALOGH ELEMÉR – HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Jur. et Pol. Tom. LXXV. Szeged, 2013. 96. p.

³⁸ BATÓ 2012, 156. p.

lásból elkövetett emberölést. A stuprum violentumot az előadás leírt szövege két helyen említi, az ember veleszületett jogait sértő cselekmények és a test bünei között, utóbbi helyen jelezve, hogy az irodalomban eltérő vélemények vannak a hovatarozásáról. Sajátos módon Vuchetich 1813-ban még a test bünei között a „magia”-t is szerepelteti, amely a könyvbe már nem kerül bele. A harmadik nagy szerkezeti egység az eljárási szabályokat tartalmazza tizennyolc fejezetre tagolva.³⁹

A büntetőjogi felelősség kérdése a kézirat általános részi szabályai között csak két helyen fordul elő. A 19. pontban a bűncselekmények a megsértett törvény értelmének felfogása szerinti felosztása cím alatt határozza meg a dolus és a culpa fogalmát. Szándékos bűncselekmény valósul meg, ha az elkövetőnek elhatározott akarata van a cselekmény elkövetésére és tudja, hogy tette törvénytelen és büntetendő. Feltűnik itt a római jogi műveltségre utaló magyarázó példa az emberölést elkövető Cajusról.⁴⁰

Vuchetich a 21. pontban meghatározza a dolus determinatus/indeterminatus fogalompárt, majd a dolus és a culpa együttes előfordulását (culpa dolo determinata) magyarázza el a Titius Cajus általi megverését tartalmazó példával. Említi, hogy a korábbi szerzők ezt dolus indirectusnak nevezték és a szándékosság fogalma alá sorolták.⁴¹ A beszámítás szabályai között a 41. pontban kifejti, hogy a szándékos bűncselekményt elkövető veszélyesebb a társadalomra, ezért súlyosabban kell büntetni, mint a gondatlan bűnelkövetőt. A határozatlan szándékkal elkövetett bűncselekmény szerinte nagyobb büntetést von maga után.⁴²

A 19. pont kétharmada a culpa fogalmáról szól, ebben az előadó kifejti, hogy az állam elvárhatja polgáraitól a kellő gondosságot mások jogainak védelmében. Két feltétele van a gondatlanság megállapításának: a kötelezettség fennállása a gondosságra és ennek a kötelezettségnek az ismerete. Ekkor az elkövetőnek nem áll szándékában a bekövetkezett eredmény, a tevékenység közben kötelező figyelem és gondosság elhanyagolása alapozza meg a cselekmény büntetendő voltát. A figyelmeztető jelet ki nem tevő építőmester és a járókelők között vadra célzó vadász példájával illusztrálja a mondani-valóját. A 20. pontban a gondatlanság fajaival foglalkozik, így a törvény figyelmen kívül hagyását, a törvények elhanyagolását, valamint a tevékenység és a bekövetkező sérelem közötti okozati összefüggés ismerete ellenére cselekvést említi. Mindhárom verziót Cajus jogeseteivel magyarázza el, majd röviden meghatározza a culpa lata, levis és levissima fogalmát is.⁴³ A gondatlan cselekmények beszámításának feltétele, hogy a polgári törvények büntetni rendeljék, a büntetés mértékét a gondossági kötelezettség és a védett érték határozza meg.⁴⁴

A 22. pontban röviden elhatárolja a nem büntethető véletlen (casus) cselekményeket a szándékos vagy a gondatlan bűncselekményektől.⁴⁵

A különös részi szabályok között az emberek veleszületett jogait sértő cselekményeken belül az emberölés szabályainál foglalkozik Vuchetich felelősségtani kérdésekkel.

³⁹ VUCHETICH 1813.

⁴⁰ VUCHETICH 1813, 14B–15A. pp.

⁴¹ VUCHETICH 1813, 15B–16A. pp.

⁴² VUCHETICH 1813, 23A. p.

⁴³ VUCHETICH 1813, 15A–15B. pp.

⁴⁴ VUCHETICH 1813, 23B–24A. pp.

⁴⁵ VUCHETICH 1813, 16A. p.

A későbbi tankönyvtől eltérően épül fel a fejezet, így az elején nem foglalkozik az elkövetési tárgy (ember) jellemzőivel, hanem egy rövid bevezető (11.) után a beszámítás kérdését említve felsorolja az elkövetőnek be nem számítható ölési cselekményeket (12.). A 13. pontban szerepelteti a passzív alany jellemzőit, a 14. pontban a halálos és a nem halálos sérüléseket ismerteti, említve, hogy nem büntethető emberölésért az elkövető, ha az orvos gondatlansága miatt hal meg a sértett egy nem halálos sérülés után. A 16. pontban az emberölés fajait (speciēs homicidii) a szándékos és a gondatlan felosztással azonosítja, majd leírja a szándékos ölés jellemzőit. Álláspontja szerint az elkövető vallomásán kívül a körülményekből (hely, idő, eszköz) lehet a szándékra következtetni abszolút halálos seb esetén. A következő pontban (17.) a gondatlan emberölést írja körül, előkerül ismét az előzetes kiabálás nélkül eldobott téglá. A szerző itt is leszögezi, hogy a véletlen miatt bekövetkező halál (homicidium casuale) ölésre irányuló szándék vagy gondatlanság hiányában nem büntethető. Az emberölés legfontosabb gyanújeleinek felsorolása (18.) után a szoros értelemben vett (simplex) és a minősített emberöléseket határolja el (19–20.). A rablógyilkosságot követően még külön minősített esetnek tekinti a homicidium mandatumot, amely a kötetben már nem szerepel, a bérgyilkosság után pedig az álnok gyilkosság következik (21.). A megétetés az ötödik minősített esetként kerül bemutatásra (23.), majd az emberölés büntetését határozza meg törvényekre hivatkozva (24.). A 25. pontban tárgyalja igen hosszan a többek által elkövetett emberölés problémáját, leszögezve, hogy csak a halálos seb okozója büntethető emberölésért. A jogos védelem a korabeli jogfelfogás miatt még a különös részben található (26–27.), ez követően Vuchetich visszatér a minősített emberölésekhez és a rokongyilkosságot elemzi (28.). Ehhez kapcsolódóan foglalkozik röviden a gyermeköléssel (29.), utána az 1723. évi 11. tc. által meghatározott esetekkel (30.) és a minősített emberölés büntetésével (31.). Az öngyilkosság a 32. pontban kifejezetten hosszan szerepel, a következő bűncselekmény a testi sértés, ezen belül az előadás kitér a szülők megverésére (33.).⁴⁶

Az egyéb bűncselekmények fejezetében a gyermekkitétel gyermek halálával járó változatát emberölésnek tekinti (54.), a lélekkel bíró magzat elhajtását is így ítéli meg (55.). Az 1819-es könyvtől eltérően itt még szerepel a procuratio sterilitatis bűncselekménye, amelyet szintén összekapcsol az emberöléssel (56.).⁴⁷

Az előadásokból kinőtt 1819-es tankönyv egyértelműen alátámasztja azt a közvélekedést, hogy Vuchetich az első magyar büntetőjogász, aki a hazai jog feldolgozása mellett a büntetőjog elméletével is foglalkozik. A kötet határozott szakítást jelent mind a 18. század közepi szerzők, mind a kortársak műveinek szemléletével, erre utal az egykorú méltatás is egy ismeretlen osztrák recenzenstől. Vuchetich a magyar büntetőjogot próbálja összeegyeztetni a modern büntetőjog-tudománnyal, így nemcsak a hazai büntetőjog megismerését segíti elő a kötet, hanem a fejlesztését is, mivel kiválóan ismeri a német és osztrák szakirodalmat is. A hatályban levő külföldi büntető kódexeket (osztrák, porosz, bajor, francia) is beépíti a művébe, ezért az akár egy készülő magyar kódexnek is alapja lehet. Jung 1827-ben Vuchetich érdemeinek méltatására hűbérjogi kézikönyve ismertetését használja fel, az ekkor már elhunyt szerző büntetőjogi tevékenységét a kodifikációs bizottság figyelmébe ajánlja, szerinte ő teremt először rendszert a

⁴⁶ VUCHETICH 1813, 43A–49A. pp.

⁴⁷ VUCHETICH 1813, 55A–56B. pp.

magyar büntetőjogban. Az egyetemi jogászképzésben 1848-ig kötelező tankönyv, elvileg a jogakadémiai oktatásban is ezt használják. A szerző által idézett művek a római jogi forrásoktól a Carolinán és kommentárjain, valamint a Praxis Criminalison át egészen Husztyig terjednek. Természetesen a legkorszerűbb szerkezeti beosztást követi, így a kötet három egységre tagolódik: a bevezetés után az I. könyv az elméleti (anyagi) büntetőjogot, a II. könyv pedig a perjogot fogja át.⁴⁸

A büntetőjogi felelősség kérdése Vuchetich kötetének anyagi jogi általános részében három helyen fordul elő: a bűncselekmény fogalmát és lehetséges felosztásait bemutató fejezetben (9. §), a bűncselekmény cselekményét és módját tárgyaló fejezetben (26-34. §), valamint a beszámításról szóló fejezetben (58. §).

A szerző szerint a büntetendő cselekményeket a beszámításra tekintettel szándékos (delicta dolosa) és gondatlan (culposa) cselekményekre lehet felosztani, határozottan leszögezi, hogy téves az az álláspont, amely szerint a gondatlan cselekmények a római jogi quasi delictumokkal azonosíthatóak.⁴⁹

A szándékos bűncselekménynél megkülönbözteti az akarati (akarat és szándék a cselekmény elkövetésére) és a tudati (annak ismerete, hogy törvénytelen és büntetendő) elemet részletesen leírva. A dolus determinatus és indeterminatus meghatározást is felhossa, előbbit az ölési szándékkal célzottan eldobott, utóbbit a sérülést vagy halált is okozható elhajított dárdát tartalmazó példával világítja meg. Ezen kívül említi a közvetett (mediatus) és közvetlen (immediatus) szándékot, valamint a keletkezési körülményekre tekintettel az irodalomban előforduló további változatokat. Kifejezetten hosszan érvel amellest, hogy a szándékosság nem vélelmezhető a bekövetkezett eredményből, azt minden esetben bizonyítani kell. A bizonyítás lehetséges módjáról is tájékoztatást nyújt. Feltűnnek a római jogi műveltség elemei is, hiszen Ulpinaust idézi ennek kapcsán. A beszámítás szabályai között kifejti, hogy a szándékos bűncselekményt elkövető veszélyesebb a társadalomra, ezért súlyosabban kell büntetni, mint a gondatlan bűnelkövetőt. A határozatlan és a közvetlen szándékot nagyobb büntetéssel kell Vuchetich szerint sújtani.⁵⁰

A gondatlanságot vigyázatlanságból (inconsiderentia), hanyagságból (negligentia) vagy hamarkodásból (praecipitantia) származtatja, hosszan kifejti, hogy az állam elvárhatja polgáraitól a kellő gondosságot, hogy mások jogai ne sérüljenek. Ennek alapján három elemét határozza meg: a kötelezettség fennállását a gondosságra, ennek a kötelezettségnek és megsértésének az ismeretét, valamint annak fizikai lehetőségét, hogy a gondossági kötelezettségnek megfelelően cselekedjen. Ezek fennállása esetén az elkövetőnek nem áll szándékában a bekövetkezett eredmény, azonban véletlennek (casus) sem lehet mondani. Az adott cselekvés közben kötelező figyelem és gondosság elhanyagolása alapozza meg a büntetendő voltát. A példák a 18. századból ismert építőmester és vadász gondossági kötelezettségeit tartalmazzák. Három forrását különbözteti meg: a kötelezettség nem tudását (ignorantia vincibilis), vakmerőségnek (temeritas) nevezve a törvények elhanyagolását és hanyagságnak (negligentia) nevezve a cselekvés és a bekövetkezhető sérelem közötti okozati összefüggés ismerete ellenére cselekvést. A

⁴⁸ VUCHETICH 1819; VUCHETICH 2010; BATÓ 2012, 45, 50, 103–106. pp.

⁴⁹ VUCHETICH 1819, 50. p.; VUCHETICH 2010, 84–85. pp.

⁵⁰ VUCHETICH 1819, 73–74, 81–85, 120–121. pp.; VUCHETICH 2010, 110–111, 119–123, 162–163. pp.

gondatlanság három fokát (*culpa lata, levis, levissima*) a bekövetkezés valószínűsége alapján határolja el. A *dolus* és a *culpa* egy cselekményben összetalálkozását – tehát a vegyes bűnösséget – a *culpa dolo determinata* fogalma alatt tárgyalja Feuerbach tankönyvét citálva, kifejezetten elvetve a korábbi *dolus indirectus*-ra épülő felfogást. A gondatlanság beszámítási kérdéseinél kifejti, hogy a gondossági kötelezettség mértéke képezi alapját a büntetéskiszabásnak.⁵¹

Véletlennek (*casus*) határozza meg azokat a cselekvéseket, amelyek sem a szándékosság, sem a gondatlanság jegyeit nem hordozzák magukon, ezért nem büntethetőek.⁵²

Vuchetich a különös részben (15-37. §) nem említi az egyenes (*directus*) vagy áttételes (*indirectus*) szándékkal elkövetett emberölést, mindösszesen a szándékos ölési cselekményt definiálja: ölési szándékkal követik el és az elkövető a másik ember halálát célként tételezi. Ez a meghatározás megegyezik a korábbi szerzők *dolus directus*-felfogásával. Az elkövetés módjából és eszközéből következtetni lehet az elkövető szándékára, ha abszolúte halálos eszközt rendeltetésszerűen alkalmazott, akkor ölési szándékot tart megállapíthatónak, ha ez a feltétel hiányzik, akkor nem.⁵³ Az 1813-as kéziratban még nem szerepel a kételemű emberölés-koncepció, a kötetben viszont már erre épül a szabályozási struktúra.⁵⁴ Az előre elhatározott emberölésnél (gyilkosság) megemlíti a német terminológiát (*Mord*), ahogy a hirtelen felindulásból elkövetett ölésnél (*Todschlag*) is. Az előre elhatározottságot összeköti a szándékossággal, az előre elhatározott ölési cselekmény csak szándékos lehet. Kijelenti, hogy a szándékos emberölés megállapításához szükséges a szándék, az elhatározás és a megfontolás, de a cselekmény célja vagy motívuma nem, tehát az alapesetben ezek a szubjektív tényállási elemek nem játszanak szerepet. A jogos védelmi helyzet túllépése történhet szándékosan és gondatlanul is. A csecsemőkitétel kapcsán megállapítja, hogy a kitevés körülményeiből közvetlenül a csecsemő halála következik, akkor szándékos ölésről van szó.⁵⁵

A pesti egyetem professzoraként Vuchetich nagyon markáns, mind a hazai előzményektől, mind a kortársak felfogásától eltérő felelősségtani felfogást képvisel, ez már az 1813-as kéziratban is világosan látszik, de a hat évvel később megjelenő kötetben még erőteljesebben jelentkeznek. A szándékosságot tulajdonképpen leszűkíti a *dolus directus* fogalmára, a *praeter intentionem* bekövetkező halálos eredményt pedig Feuerbach nyomán a *culpa dolo determinata* kategóriájába sorolja.

A kötet és a kézirat összevetése lehetővé teszi a bepillantást a reformkori tudományos diskurzusokba. A könyvben határozottan elveti a *culpa quasi delictummal* történő azonosítását, ennek előzménye Szlemenics Pál 1817-es könyve,⁵⁶ ahol a Vuchetich által kritizált álláspont szerepel. Szlemenics a hivatkozás nélküli – de a kortársak számára nyilvánvaló – kritikára reagál az 1827-ben megjelenő teljesen átdolgozott tankönyvben: Vuchetich nézetei egy részét beépíti – *quasi delictum, culpa dolo determinata* –

⁵¹ VUCHETICH 1819, 74–80, 120–122. pp.; VUCHETICH 2010, 112–118, 163–164. pp.

⁵² VUCHETICH 1819, 81. p.; VUCHETICH 2010, 118–119. pp.

⁵³ VUCHETICH 1819, 233–235. pp.; VUCHETICH 2010, 280–282. pp.

⁵⁴ BATÓ 2012, 104. p.

⁵⁵ VUCHETICH 1819, 233–236, 245–246, 254, 257–258. pp.; VUCHETICH 2010, 280–281, 283, 293, 302, 305, 307. pp.

⁵⁶ SZLEMENICS 1817, 50–51. pp.

néhol bizonygatja álláspontjaik hasonlóságát (culpa), máshol azonban vitába száll – dolus indirectus – az ekkor már elhunyt szerzővel.⁵⁷

6. Szlemenics Pál

A 19. század első büntetőjogi kézikönyve Szlemenics Pál 1817-es munkája, amely egy változatlan 1827-es újranyomást követően átdolgozva még két kiadást ér meg latinul (1827, 1833), majd 1836-ban magyar fordításban és 1847-ban javítva jelenik meg. Szerkezetében újdonság az önálló anyagi jog kötet elejére kerülése, valamint az általános és különös rész határozott elkülönítése, amelyek a processzuális szemlélet visszaszorulását jelzik a hazai jogtudományban. Szellemében azonban nem hoz újat, irodalomjegyzékében a 18. század közepi német és osztrák irodalom dominál. A kortársak és későbbi értékelők is ellentmondásosan ítélik meg a művet, így az osztrák enciklopédikus lap (Vaterländische Blätter) szerzője szerint Szlemenics legalább harminc éve nem olvasott német büntetőjogi szakirodalmat. Az ismertető kijelentése egybecseng Vuchetich Mátyás véleményével, aki egyenesen Christoph Hupka (kb. 1750-1811) Theresiana-kommentárjából származó részleteket mutat ki Szlemenics előzetesen beadott kéziratában. A könyvet az átdolgozás után is csak Gochetz, Bodó és Huszty műve mellé sorolva kompilációnak tekintik az osztrák ismertetők. A korabeli hazai kritika viszont igen kedvezően nyilatkozik a magyar nyelvű változatról: a viszonylag rövid összefoglalást és a magyar nyelven történő megjelenést hangsúlyozzák, nem tudományos újdonságnak, hanem a korabeli gyakorlatot és az oktatást kiszolgáló kézikönyvnek tartják. Szlemenics az 1836-os kiadás előszavában még azzal foglalkozik, hogy nem lenne szerencsésebb büntetőjog helyett a fővesztő jog kifejezés használata erre a jogágra. Minden archaikussága ellenére nagyon fontos a magyar szaknyelv kialakulása szempontjából, de mire a második magyar kiadás is napvilágot lát, már nemcsak a tartalma, hanem a nyelve is korszerűtlen.⁵⁸

Szlemenics 1817-ben az általános részi szabályok között a bűncselekmények felosztásának egyik módjaként említi a dolus és culpa alapján történő megkülönböztetést, a gondatlan bűncselekményeket quasi delictumnak nevezi. A szándékos cselekményeket directus és indirectus változatokra osztja, előbbinél az elkövető közvetlenül az elhatározott cselekményt viszi véghez, utóbbinál a kitűzött mellett másik is bekövetkezik. Példaként hozza fel azt, ha az elkövető halálos fegyverrel meg akar verni valakit, és nagyobb lesz az eredmény. A különös részben egy lábjegyzetben határozza meg az egyenes (directus) és az áttételes (indirectus) szándékot, az előbbi ölési elhatározást tartalmaz, az utóbbinak viszont három feltétele van: sebesítési szándék, olyan cselekvés, amelyből halál következik és az elkövető tudott arról, hogy cselekményéből halál következhet. Súlyosító körülménynek tekinti, ha a tettes előre hosszasan megfontolta a

⁵⁷ SZLEMENICS 1827, 49–52. pp.; SZLEMENICS 1833, 49–52. pp.; SZLEMENICS 1836, 53–55, 57–58. pp.; SZLEMENICS 1847, 47–48, 50–51. pp.

⁵⁸ SZLEMENICS 1817; SZLEMENICS 1827; SZLEMENICS 1833; SZLEMENICS 1836; SZLEMENICS 1847; ; BEKSICS GUSZTÁV: *Büntetőjogi műszavaink*. Magyar Igazságügy 1877/8. 460–461; BATÓ 2012, 49–50, 95–99. pp.

szándékát. Enyhítő körülmény viszont, ha az elkövető megfontolás nélkül, akaratán kívül öli meg a passzív alanyt. Ez utóbbi megfogalmazás vegyes bűnösségre utal. A gondatlanságot itt csak annyiban érinti, hogy csak akkor lehet valakit megbüntetni, ha a szándékosság vagy a gondatlanság megállapítható.⁵⁹

Az 1827-ben kiadott kötetében a szerző már az általános részi szabályok között részletesen foglalkozik a felelősség kérdéseivel. Az ész használatának eltérő fokára tekintettel szándékos és gonosz (malitia), valamint gondatlan bűncselekményeket különböztet meg ezeknek különböző fokozatai vannak. Ilyen a dolus esetén a directus/indirectus megkülönböztetés, előbbi az egyenesen megcélzott eredmény elérését jelenti, utóbbinál a kítűzöttől eltérő eredmény bekövetkezése is lehetséges vagy szükségszerű és ezt az elkövető előre látta. A gondatlanságnak két fokozatát határozza meg Szlemenics, a culpa simplex mellett culpa dolo determinata szerepel. Az egyszerű gondatlanság a törvény minden büntett célul tűzése nélküli megsértése. A szándékosság meghatározta gondatlanság pedig akkor állapítható meg, ha a kítűzött bűncselekményen kívül olyan eredmény bekövetkezik, amelynek lehetőségével számolhatott az elkövető. Minden kijelentéshez megjegyzést fűz Vuchetich kötetére hivatkozva és annak megállapításait cáfolva. Érdekes elem, hogy az 1795-ös tervezet felelősségi fokozatait megemlíti, de nem építi be a munkájába. A különös részben így már nem foglalkozik az emberölés kapcsán a dolus directus és indirectus kérdésével, hanem az elhatározott és az egyszerű szándékos ölés közötti elhatárolást helyezi a középpontba. Vitába száll itt is Vuchetich álláspontjával, és Mátyás és II. Ulászló törvényeire hivatkozva a hirtelen felindulásban elkövetett emberölésre is halálbüntetés kiszabását javasolja. Vuchetich érvei itt sokkal korszerűbbek és racionálisabbak, mint Szlemenics három és fél évszázados jogforrásokra utalása. A gondatlan emberöléssel nem foglalkozik különösebben, csak a gondatlanság fennállását említi.⁶⁰ Az utolsó latin kiadás szövege megegyezik a korábbival ebben a részben, tehát nem változtat az álláspontján a szerző.⁶¹

Az 1836-ban megjelent kézikönyv a szándékosság kapcsán nem alkalmaz egységes terminológiát, az „álnok (dolosum)”, a „szántsándékos” valamint a „gonoszságára [...] nézve tökéletes” kifejezések ugyanolyan jelentéstartalommal bírnak. A culpa „vétkes” fordításban szerepel, a culpa dolo determinata pedig „álnokság-határozta vétkesség” elnevezéssel olvasható. A kortársak által sem feltétlenül következetesen alkalmazott latin elnevezéseket pedig nagyon hasonlóan adja vissza: „álnokul egyszersmind eltökélve (deliberate)”, valamint „előre forralt s előre eltökéltet (praemeditatum)”, így nem segít az egységes nevezéktan kialakításában. A korábbi felelősségtani koncepciót kissé furcsa fordításban – más egykorú szerző által nem használt kifejezésekkel – ismétli meg, Vuchetich álláspontjával kapcsolatos kritikáját továbbra is fenntartja. Az 1795. évi tervezetre történő hivatkozást megtartja, de nem reagál a történeti részben említett későbbi bizottsági tervezetre. A gondatlan emberölés kapcsán a bírói büntetést említi.⁶² Ezt a felelősségtani koncepciót 1847-ben is megismétli, egyes kifejezéseken módosít, de a dogmatikai terminológia változatlan, az 1843-as javaslat rendelkezéseire nem reflektál.

⁵⁹ SZLEMENICS 1817, 50–51, 111, 114. pp.

⁶⁰ SZLEMENICS 1827, 49–52, 120, 124–125, 127. pp.

⁶¹ SZLEMENICS 1833, 40, 49–52, 120, 124–125, 127. pp.

⁶² SZLEMENICS 1836, 43–44, 53–55, 57–58, 117, 120, 124–125. pp.; BEKSICS 1877, 470. p.

A jogos védelem túllépésénél viszont meghatározza, hogy ha valamelyik feltételre szántsándékkal vagy vétkeken nem ügyelt, akkor szándékos vagy vétkes emberölésért vonható felelősségre.⁶³

Szlemenics 1848 előtti büntetőjogi munkásságának ellentmondásosságát jól szemlélteti a büntetőjogi felelősség kapcsán elfoglalt álláspontja. Az első kötetben még egyértelműen a 18. század közepi felfogást képviselve mindenhol szándékosságot vél felfedezni, ahol halálos eredmény következik be, a *dolus indirectus* fogalmát teljes egészében fenntartja. Ezzel szemben a könyv második kiadásában – Vuchetich és mások (pl. Johann Jung) kritikája miatt lépéskényszerben – már részben alkalmazkodik a modernebb felfogáshoz, de félre is értelmezi azt. Szakirodalmi hivatkozás nélkül szakít a quasi *delictum*-felfogással és beépíti a *culpa dolo determinata* kifejezést, azonban – Vuchetich álláspontját támadva – ragaszkodik a *dolus indirectus*hoz. A megtartott nem-egyenes szándék azonban már inkább csak az eshetőleges szándékot fedi le, a *culpa* súlyosabb esetének besorolt álnokság-határozta vétkeesség pedig a vegyes bűnösséggel azonosítható. Ezen a felfogásán és terminológiáján már nem változtat, ez egészen 1872-ig a magyar büntetőjogi irodalom része marad.

7. *Fabriczy Sámuel*

A kortársak által nagyra értékelt Fabriczy Sámuel is 1819-ben jelenti meg büntetőjogi kézikönyvét Lőcsén, azonban ez felépítésében és szemléletében teljesen eltér Szlemenics vagy Vuchetich kötetétől, Kövy kéziratával mutat bizonyos fokig rokonságot. A kötet modern szerkezetű, az általános és a különös részi szabályokat egymás után tartalmazó anyagi jogot követi az eljárásjogi rész. Szakirodalom nem szerepel benne, a *Praxis Criminalis* teljesen hiányzik belőle, ahogy a korszakban még divatos római jogi utalások, de van hivatkozása „régí szerzők szerint” megjelöléssel. Több megjegyzése utal széleskörű tájékozottságára, utalást tesz az angol törvények szó szerinti értelmezésére, hivatkozik magyar törvényhelyeket, és az 1795-ös javaslatból rendelkezéseket emel át. Büntetési szemléletű a kiindulópontja, az általános részt erre felfűzve építi fel. Kriminálpolitikai megjegyzéseivel Fabriczy jóval kortársai előtt jár, de a felelősségtani megállapításai még a 18. századot idézik. A bevezetés a büntetőjog általános fogalmával, forrásaival, segédtudományaival és történetével foglalkozik. Az I. részben az anyagi jog szabályait tárgyalja, az első fejezet a büntetések általános kérdéseivel foglalkozik, majd a büntetéstől jut el a bűncselekmény fogalmáig. Meghatározza a bűncselekmény „mértékét”, ezen belül érinti a cselekmények által sértett értékeket, ez a jogi tárgyhoz hasonló elképzelésnek tűnik. Szerinte a bűnösség foka meghatározó még, ezzel a büntetéshez visszakanyarodva felszólítja a jogalkotót, hogy ezeket az arányokat vegye figyelembe. A második fejezet átmenetet képez az általános és különös részi rendelkezések között: a támadott értékek alapján csoportosítja a bűncselekményeket a jogszabályi hivatkozással együtt. A harmadik fejezetben visszatér az egyes büntetésekhez, majd a negyedik fejezet tisztán különös részi szabályai következnek.⁶⁴

⁶³ SZLEMENICS 1847, 39–40, 47–51, 100, 102–103, 106. pp.

⁶⁴ FABRICZY 1819; BATÓ 2012, 50–51, 100–103. pp.

A szerző felelősségtani koncepciójára vonatkozó információk két helyen találhatók, az általános részi szabályokon belül (33-34. §), valamint az élet és testi épség elleni cselekmények szabályainál. Fabriczy röviden definiálja a szándékosságot (az elkövető valóságos törvény ellen irányzott cselekménye) és a gondatlanságot (nem irányozta a törvény ellen, de előre láthatta). Ha a célzott cselekményt valósítja meg az elkövető, akkor a dolus directus áll fenn, ha más eredmény következik be, akkor dolus indirectusról van szó. A szándékos vagy gondatlan bűncselekményen kívül van a véletlen, amely nem büntethető. Megemlíti, hogy vannak olyan deliktumok, amelyek szándékosan és gondatlanul is megvalósíthatók, a lopás viszont kizárólag szándékosan követhető el. Az ittas állapotban elkövetett bűncselekmény gondatlan, azonban aki törekszik a lerészegedésre és úgy követ el bűncselekményt, annál szándékos emberölés állapítható meg. Mindkét felelősségi formának vannak fokozatai, az 1795. évi tervezet három fokozatra épülő rendszerét fogadja el, de nem az ott szereplő elnevezéseket, hanem a római jogi megjelöléseket használja a culpa esetén (lata, levis, levissima), a dolusnál pedig a minimus, medius, maximus kifejezésekkel jelöli az átfogalmazott fokozatokat. A szándékosság fajtáit emberöléses példákkal illusztrálja.⁶⁵

A különös részben ennek már nyoma sincs, mindössze a gondatlanság kifejezés szerepel, az emberölés büntetéséről szóló alfejezetben sem tér ki erre. Az egyenes és áttételes szándék viszont bővebb magyarázattal szerepel: az elkövető egyenesen ölési szándékkal rendelkezik vagy csak sebesítésre irányul a szándéka. Utóbbi esetben az eszközre és a módra tekintettel Fabriczy két kategóriát határoz meg: halálos (kard, puská) és rendszerint nem halálos (bot) különböztethető meg. A halálos eszközök és módok következtében vagy azonnal és közvetlenül halálos sérülés következtében meghal a passzív alany, vagy más közbejöttével. Nem bontja ki, hogy pontosan mit tekint másnak, de feltételezhetően ez a mai vegyes bűnösséghez hasonló lehet. Ha nem ilyen az eszköz és mégis meghal a sértett, akkor is emberölésért felel az elkövető, ez inkább az eshetőleges szándékkal mutat rokon vonásokat.⁶⁶

Fabriczy büntetőjogi felelősségi felfogása némileg hasonlít az öngyilkossággal kapcsolatosan kifejtett nézeteihez, kettősséget mutat.⁶⁷ Egyrészt nagyon logikusan levezeti a bűnösségi alakzatok elhatárolását, azonban az egész rendszert a 18. században uralkodó tradicionális szándékosság/gondatlanság fogalomparra építi. Nem jelzi a saját álláspontja és az 1795. évi tervezetből átvett klasszifikáció között feszülő ellentétet sem. A kortársakénál szigorúbbnak tűnő felelősséget fogalmaz meg, pontosan körülírja, hogy mikor nem irányul az elkövető szándéka halálos eredmény elérésére, azonban ezeket az eseteket is a szándékos emberölés körében tartja elbírálandónak.

⁶⁵ FABRICZY 1819, 33–36. pp.

⁶⁶ FABRICZY 1819, 68–69, 70. pp.

⁶⁷ BATÓ SZILVIA: *Az öngyilkosság a régi magyar büntetőjog-tudományban*. in: FILÓ MIHÁLY (szerk.): *Halálos bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2013. 78. p.

8. Szokolay István

Szokolay István méltatlanul elfeledett – és a mai napig teljesen félreismert⁶⁸ – kézikönyve 1848-ban jelenik meg a pesti egyetem első hivatalosan is elfogadott magyar nyelvű nyomtatott tananyagaként, de a szabadságharc bukása után a jogrendszerben bekövetkező változások miatt aktualitását veszti. A teljes anyagi és eljárásjogot feldolgozva a szerző felhasználja a korszak alapvető és meghatározó külföldi irodalmát. Nagyon gazdag a modern német (osztrák), francia, angol és olasz szakirodalmi forrásokban, ismeri és összehasonlítva felhasználja a legújabb kodifikációs törekvéseket (javaslatokat, tervezeteket, új kódexeket), de a hazai jogirodalom sem hiányzik a kötetből. Ez az első magyar jogi szakmunka, amely „1842-i terv” néven az egyes fejezetekhez kapcsolva végigelemzi az 1843. évi javaslat szabályait, elhelyezve a korszak kodifikációs törekvései között. Az előismeretek után az első rész az anyagi jogi általános részt, a második a különös részt, a harmadik pedig a bűnvádi eljárás szabályait foglalja magában. A különös részbe tartozó cselekmények rendszerezésével komolyan foglalkozik, ennek során meghatározza azokat az elveket, amelyek a bűncselekmények egymás utáni tárgyalásánál fontos szempontot képeznek. Ezek alapján Szokolay az első magyar büntetőjogász, aki tudatosan az – általa még meg nem nevezett – jogi tárgyak alapján rendszerezi a bűncselekményeket: az „I. fejezetben az életjog sérelmeiről, a II. a testi bántalmakról” szóló felfogása található.⁶⁹

Az élet elleni cselekmények kapcsán Szokolay István felelősségtani felfogása kötének három részében figyelhető meg: az általános részen belül a büntettek általános jellemzőiről szóló fejezetben elszórtan és két alpontjában,⁷⁰ a beszámításról szóló fejezetben,⁷¹ valamint az élet-jogot sértő büntettekről szóló különös részi fejezetben.⁷² Az elemzett szöveghelyeket összevetve megállapítható, hogy a szerző terminológiája nem teljesen következetes, a culpa „hiba” és az 1843. évi javaslat szóhasználatával azonos „vétkes vigyázatlanság” magyar elnevezéssel is szerepel.⁷³ A vétkes vigyázatlanság esetei között nem említi a culpa lata/levis/levissima kifejezéseket, a beszámításról szóló részben viszont már ezeken alapul az előrelátás lehetősége alapján a fokozatok meghatározása.⁷⁴ Ennek ellenére az általános részben egy viszonylag koherens elméleti háttérrel épít fel a korabeli német irodalomra (pl. Feuerbach, Meister, Hof, Roschirt, Klein, Mittermaier) és európai kodifikációs (pl. francia, bajor, szász, württembergi) megoldásokra hivatkozva.⁷⁵

A szándékosságot úgy határozza meg, hogy az elkövető „olgy tette vagy tettmulasztásra határozza el magát szabadon, mellyről tudja cselekvése, vagy elmulasztása idejében, hogy törvénytelen és jogtalan.” Három konjunktív feltételt állapít meg: a

⁶⁸ Finkey sommás és téves értékelését kritika nélkül átveszi. Pl. NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 59–61. pp.

⁶⁹ BATÓ 2012, 51–52, 106–109. pp.

⁷⁰ SZOKOLAY 1848, 20, 46, 57–59, 64, 76–85. pp.

⁷¹ SZOKOLAY 1848, 199–204. pp.

⁷² SZOKOLAY 1848, 247–270. pp.

⁷³ SZOKOLAY 1848, 20, 46 p.; BEKSICS 1877, 470–471. pp.

⁷⁴ SZOKOLAY 1848, 202–203. pp.

⁷⁵ SZOKOLAY 1848, 76–85. pp.

határozott akaratot, a cselekvés törvényteleniségének tudatát és a tett jogtalanságának tudatát. Hosszan ismerteti a szándékosság lehetséges típusait, hat felosztási lehetőséget emel ki, ezek közül a vegyes bűnösség kapcsán az előre megfontolt/rögtöni, a nyilván/elrejtett és a folytonos/félbeszakadt csoportosításnak nincsen jelentősége.

Ezzel szemben az elsőként és leghosszabban ismertetett – magyarul határozott és határozatlan szándéknak nevezett – *dolus directus* és *indirectus* fogalompár⁷⁶ elhatárolási lehetőségei kiemelt jelentőséggel bírnak. Határozatlan szándékosság akkor áll fenn, ha a tettes „több egynemű sérelmet tűz ki magának, el nem határozva magát sem egyikre, sem másikra, kizárólag hanem csak azt szándékolván, hogy valamellyik sérelem létre jöhessen.” Szokolay megjegyzi, hogy a határozatlan szándék más néven *dolus eventualis*ként vagy *dolus generalis*ként is ismeretes. Három lehetséges változatát nevezi meg, az elsőnél az elkövető az elérni kívánt célt kisebb súlyú cselekménnyel kívánja elérni, de kész a nagyobbat is elkövetni. A másodiknál a tettes mindent elkövet, hogy csak a csekélyebb súlyú eredmény következzen be, de nem bánja, ha a súlyosabb áll be. A harmadik – *dolus alternativus*ként is említett – változatnál a bűnelkövetőnek tulajdonképpen mindegy, hogy milyen eredménnyel jár a cselekménye.⁷⁷

Szokolay nem említi a közvetett és a közvetlen szándékosság latin elnevezését, így nem lehet pontosan azonosítani, hogy a más által kiváltott akarat és a saját szándékosság mely európai szakirodalmi álláspontnak felel meg.⁷⁸

Hatodikként sorolja fel a szerző – a latin megfelelőik nélkül – az egyenes és a nem egyenes szándékot. Utóbbit úgy határozza meg, hogy „a vétkes valamely büntetetre magát elhatározta, de abból más eredmény származik, mint ő létesíteni akart, ámbár tudta, hogy azon rossz eredmény is származhat belőle.” Ezt a változatot azonban azonosítja azazal – az „újabbán a jogtudósok által” a vétkes vigyázatlansághoz sorolt – esetkörrel, amelyben „a tett elhatározásánál szándékosság van, a végrehajtásnál pedig vétkes vigyázatlanság” áll fenn. Szokolay erre alapítva a vétkes vigyázatlanságról szóló fejezetben foglalkozik Feuerbachra hivatkozva a *culpa dolo determinata* elnevezéssel illetett bűnösségi alakzattal. Itt kifejezetten elhatárolja a „szándékossággal párosult vétkes vigyázatlanság”-ot és a határozatlan szándékot (*dolus indirectus*), kiemelve, hogy előbbinél kizárólag az enyhébb eredményre irányul az elkövető szándéka, a súlyosabb következményt csak tudhatta vagy előre láthatta volna a tettes. Erre az álláspontra helyezkedik a szerző a beszámítás különös eseteinek taglalásánál is, újra leszögezi, hogy ez nem tekinthető szándékosságnak.⁷⁹

A fentiek alapján megállapítható, hogy Szokolay terminológiája a *dolus indirectus* kapcsán eltérést mutat a kortársakétól, a határozatlan szándékossággal azonosítja, amelyben azonban fel sem merül gondatlan elem, kizárólag az eshetőlegesen szándék mutatható ki. Tárgyalja azonban a „nem egyenes” szándékot is, amelyben az eredmény vonatkozásában már csak az elkövető gondatlansága mutatható ki, tehát ez vegyes bűnösség. A szerző két szöveghelyen is leszögezi, hogy nem tekinthető szándékosságnak az ilyen cselekmény. Összességében Szokolay felfogásában a korábbi *dolus indirectus* fogalma

⁷⁶ SZOKOLAY 1848, 76–77. pp.

⁷⁷ SZOKOLAY 1848, 78–79. pp.

⁷⁸ SZOKOLAY 1848, 79. p.

⁷⁹ SZOKOLAY 1848, 80, 84–85, 202. pp.

alá tartozó vegyes bűnösség már kikerül a szándékosság köréből és az eredményhez fűződő pszichikus viszony miatt a gondatlansághoz sorolja. Álláspontját egyértelműen Feuerbach hatására alakítja ki, kifejezetten hivatkozik az ezt alátámasztó német szakirodalomra.

Ennek az elméleti háttérnek megfelelően kezeli a különös részben a vegyes bűnösségű ölési cselekményeket Szokolay, itt már elő sem fordul annak lehetősége, hogy szándékosságnak tekintené.⁸⁰ Ezt támasztja alá, hogy a rablógyilkosságtól megkülönbözteti azt az esetet, amikor az elkövető szándéka csak a sebesítésre terjed ki, de mégis halálos eredmény következett be.⁸¹

9. Kassay Adolf

Kassay Adolf rövid népszerűsítő jellegű büntetőjogi összefoglalása alapjaiban tér el Szokolay kötetétől, egyetlen hazai vagy külföldi irodalomra való hivatkozás sincs benne, nem is foglalkozik kodifikációval, még a hatályos törvényeket sem nagyon említi, sőt nyelvezete és terminológiája nagyon eltér a kortársakétól. A kötet három részre tagolódik, az első az anyagi jog általános részét, a második a különös részt, a harmadik pedig az eljárás szabályait foglalja magában.⁸²

Az általános részi szabályokon belül két helyen szerepelnek a büntetőjogi felelőségre vonatkozó információk. A bűntény fogalmi elemeként leírja az „álnok vagy rossz akarat”-ot és a „hibá”-t, előbbi a törvényt megszegő álnok igyekezetet a vétek elkövetésére, utóbbi a sérelem eltávolításának elmulasztása a szerző olvasatában (1. §). A bűntények felosztásában (3. §) sorra veszi az álnokság típusait: világos/alattomos, eltökélt/rögtöni, közvetlen/közvetett, tényelőző/tény alatti és határozott/határozatlan fogalom párokat említ, röviden megmagyarázza a három utolsót. A közvetett álnokság fedi le azt az esetkört, amelyben az elkövető csak megsebesíteni kívánt valakit, de azt akarata ellenére megölte. A hibán belül is két fokozatot határoz meg: „tettleges” hibát, ha az értelem munkálkodásának hiánya miatt történt, valamint „rossz lelkű hibáság (culpa dolo determinata)” miatti cselekményt, ahol a célul tűzött tények végrehajtásából származó eredményeket átláthatta, de mégsem mulasztotta el elkövetni a bűnt.⁸³

A különös részben ezt a fogalmi rendszert nem viszi tovább, ott a szándék kialakulására tekintettel megkülönböztet „eltökélt akaratból” elkövetett szántszándékos gyilkosságot és „hirtelen harag, s indulatoskodásból keletkezett” ölést, ez utóbbit úgy határozva meg, hogy amennyiben nem ebben az állapotban hajtja végre, akkor szántszándékos lesz. A továbbiakban azonban nem fordít figyelmet erre a megkülönböztetésre. A jogos védelem túllépése minősülhet szerinte szándékos gyilkosságnak. A gondatlan emberölést nem tekinti külön alapesetnek, mindössze egy alkalommal foglalkozik vele, a

⁸⁰ BATÓ 2012, 147, 167, 181. pp.

⁸¹ SZOKOLAY 1848, 251, 254. pp.

⁸² KASSAY 1848; BATÓ 2012, 53, 109–110. pp.

⁸³ KASSAY 1848, 1–4. pp.

jogos védelem túllépése kapcsán említi, hogy „vétkes ügyetlenség által” vétkes gyilkossággá válik az önvédelem feltételeinek megsértése.⁸⁴

Kassay szövegének rövidege és következetlenségei ellenére is fontos, ugyanis itt figyelhető meg egy rokon vonás Szlemenics 1827-től képviselt álláspontjával, a hibának nevezett gondatlanság egyik alfajának tekinti a culpa dolo determinatát. A szóhasználat azonban – ahogy az állam elleni cselekmények elhelyezése is – hasonlóságokat mutat Szokolay és Henfner munkájával.

10. Henfner János

Henfner János legkésőbb 1849-ben keletkező Büntetőjog című kézirata az anyagi jog általános és különös részét tartalmazza, azonban az eleje és a vége hiányzik. A szöveg nagyon archaikus elemeket és álláspontokat tartalmaz, így a szabadságharc bukása után ez ebben a formában már nem felel meg a megváltozott viszonyoknak. Teljességre törekvő tananyag, hiszen a magyar törvényeken és helytartótanácsi rendeleteken kívül szakirodalmi hivatkozások, valamint külföldi kódexekre történő utalások is találhatóak benne. A terminológia és a nyelvezet eltér a korábbi és a kortárs irodalomtól. Az általános részt a jogtanár négy szakaszra osztja: az elsőben büntetéstani kérdések szerepelnek, majd a II. szakasz A büntetett természetéről, a III. szakasz A büntetések mértékéről és a IV. szakasz A büntető törvények alkalmazásáról címet viseli. Bűncselekménytani kérdéseket a második szakasz három fejezetben foglalja össze, felelősségtani kérdéseket A büntetnek fogalma s felosztása összefoglaló elnevezéssel tárgyal a szerző (28-35. §). A kézirat különös részének I. szakasza az egyeseket sértő büntettekkel foglalkozik, az I. fejezet az emberi élet ellen irányzott cselekményekre terjed ki (89-95. §), a II. fejezet a test és a szabadság ellen irányzott cselekményeket tárgyalja (96-99. §). A III. fejezet a javak körüli jogsértésekről, a IV. fejezet pedig a személy körüli jogsértésekről szól. A II. szakasz a közjogokat sértő bünteteket tartalmazza.⁸⁵

Az általános részben a bűncselekmény fogalmánál álnokságot és vétkes akaratot említ a kézirat: a cselekvő személy tudja, hogy tette tiltott és büntetéssel járó cselekedet, vagyis ismeri a büntető törvényt és azt, hogy azon tett a törvényben foglaltatik. Az álnokságot külön is meghatározza: valaki átlátva cselekedetének törvénytelenységét, azt még is szabadon véghezviszi, majd kijelenti, hogy ez a vétkes szabad akarral azonos. Az álnokság többféle móddal és fokozattal rendelkezik, így van világos és alattomos, előre kiszámított és rögtöni, valamint egyenes és nem egyenes. Egyenes az álnokság, ha az elkövető arra a büntetetre célzott, amely cselekményéből következik, ezzel ellentétben nem egyenes, ha a bűntevő célján kívüli büntetett származik, például valakit meg akar sebesíteni, de megöli. Az álnokság ezen fajtáját Henfner szerint az újabb írók közül többen tagadják és a vétkekességhez (culpa) sorolják. Feuerbachra vezeti vissza a meghatározott, határozatlan és álnokság-határozta vétkekesség közötti különbségtételt. Határozatlan vagy esetleges álnokságra példája a sem sebesítést, sem halált nem célzó lövés egy ember irányába. Ha a szándék és a cselekvés eredménye egymástól különböznek, akkor ál-

⁸⁴ KASSAY 1848, 30. p.

⁸⁵ HENFNER 1849; Bató 2012, 110–113. pp.

nokság-határozta vétkesség (*culpa dolo determinata*) áll fenn: a szándékot tekintve álnokság, ez eredményt tekintve pedig vétkesség valósul meg. A vétkesség (*culpa*) állapítható meg, ha az elkövető nem kerülte el a sérelmet pedig kötelessége lett volna, az alapja az előrelátás, ennek megfelelően vannak fokozatai: nagy, kisebb és legkisebb vigyázatlanság (vétkesség). Némelyek kiterjesztik a vétkességet arra is, ha a cselekvő nem látta előre, de nagyobb vigyázattal láthatta volna cselekménye eredményét, ez alapján pedig közeli és távoli vétkességet lehet megkülönböztetni. A távoli vétkességre azonban célszerűbb a kártérítés alkalmazása. Az álnokságot Henfner szerint nem lehet feltételezni a bekövetkezett eredményből, erre három példát is hoz. Az álnokság (csalárdság) vagyis a szándék a törvény tilalma ellen cselekvés, másképp rossz és szabad akarat, az álnokság a büntett alakja, a tény (tett) pedig az anyaga.⁸⁶

A különös részben lényegesen kevesebbet foglalkozik a szerző felelősségi kérdésekkel, a fentebbi elvek egy része jelenik meg változatos elnevezéssel itt. Az álnok gyilkosságnak két típusa van: egyszerű gyilkosság vagy emberölés (*caedes*), valamint szorosan vett gyilkosság (*homicidium deliberatum*). Előbbinél hirtelen felgerjedésből származik a szándék és azonnal végre is hajtja az elkövető, utóbbinál nem. Az eszközök minősége utalhat az elkövető szándékára. A látorságnál azonban minden esetben meggondolt gyilkosságot feltételez, a bérlett gyilkosságnál a megbízó határozatlan álnokságért vagy vétkes gyilkosságért vonható felelősségre.⁸⁷

A kézirat szóhasználata a bűnösségre vonatkozó kérdésekben még a szintén álnokság elnevezéssel operáló Kassay és Szlemenics nyelvezeténél is archaikusabb és következetlenebb, azonban feltűnik benne egy figyelemre méltó elem: a *dolus indeterminatus* magyar megfelelőjeként az „esetleges álnokság” kifejezést használja. Leírja a Feuerbach előtti *dolus indirectus*-ra épülő felfogást, majd a *culpa dolo determinat*-at azonosítja ezzel, de nem foglal egyértelműen állást. A *culpa* magyar megfelelőjére is többféle kifejezést használ és leírja a háromelemű és a kételemű felosztást is. Utóbbi esetben kijelenti, hogy az irodalomban ismert a vétkesség büntetésének kiterjesztése arra az esetre is, ha az elkövető azért nem látta előre tettének következményeit, mert nem volt kellően elővigyázatos, de ebben az esetben határozottan elveti a büntetőjog eszközeinek az alkalmazását.

III. A dolus indirectus olvasatai

A magyar későrendi büntetőjogi felfogásban az áttételes szándék kapcsán hat álláspont figyelhető meg: (1) nem érinti a kérdést, (2) tartalmilag ismeri, (3) mindkét elemét elfogadja, (4) leírja, de nem foglal állást, (5) csak az egyik elemét fogadja el, valamint (6) elveti.

⁸⁶ HENFNER 1849, 6) 15–16, 7) 17–20, 8) 21–22. pp.

⁸⁷ HENFNER 1849, a) 3, a) 4, e) 19. pp.

1. Nem érinti

Kövy Sándor előadásainak lejegyzetelt változatában nem figyelhető meg koherens felelősségtani koncepció, nem foglalkozik mélyebben a szándékosság lehetséges változataival, a rövid magyarázatokból pedig nem azonosítható a dolus indirectusra történő utalás.

2. Nem definiálja, de tartalmilag ismeri

Gochetz Gábor nem határozza meg külön a dolus fogalmát és lehetséges változatait, azonban tesz egy olyan kijelentést, amely a praeter intentionem cselekményeket érintve a dolus indirectus jelentéstartalmának ismeretére utal. Szándékos emberölést tartja megállapítandónak, amennyiben az elkövető szándéka legalább a sértett megsebesítésére irányul és ebből halálos eredmény következik. Ezt a kijelentést azonban finomítja, amikor az eszköz nem halálos volta alapján nem tartja kiszabhatónak a halálbüntetést.⁸⁸ A szöveg szükséztávúsága ellenére meg lehet állapítani, hogy a szerző érzékeli az áttételes szándék kettős arculatát. Ha az elkövető a sebesülést halálos fegyverrel kívánja okozni, akkor a szerző véleménye szerint látnia kell az esetleges eredményt, ha a fegyver nem halálos, akkor nem. Az előbbi eshetőleges szándékot takar, az utóbbi pedig a vegyes bűnösségű változatot jelenti.

3. Ismeri mindkét elemét

Huszty a korabeli uralkodó álláspontnak megfelelően egyenes (directa) és áttételes (indirecta) ölési akaratot különböztet meg, utóbbi szándékfajtánál szerinte az ölésen kívül bármilyen rosszra, bűncselekményre irányulhat az elkövető szándéka, ebből a szándékos magatartásból következik be a halálos eredmény, de csak esetlegesen. Akkor is halálbüntetést kell kiszabni a szerző szerint, ha ölési szándék nélkül szándékosan szúr vagy sebesít meg valakit az elkövető, és abból szükségképpen halál következik be. Sajátos módon elhatárolja az ölésre irányuló szándékot a testi sértést célzótól, és hosszan magyarázza, hogy szándékos emberölés megállapítására csak ölési akarat esetén kerülhet sor. Ezzel szemben szerinte megállapítható a büntetőjogi felelősség a szándékos bántalmazást követő és abból eredő halálos eredménynél.⁸⁹ A szerző legfontosabb előképe az áttételes szándék vonatkozásában a Praxis Criminalis lehet, amely az osztrák büntetőjogban a későbbi vegyes bűnösségű Todschlag korai előzménye.⁹⁰ Huszty szövegében érzékelhető, hogy két esetkört sorol a dolus indirectus fogalma alá: az eshetőleges szándékot és a vegyes bűnösséget.

⁸⁸ GOCHETZ 1746, 48–49. pp.

⁸⁹ HUSZTY 1794, 55–56, 59, 61. pp.

⁹⁰ *Neue peinliche Landgerichts-Ordnung in Oesterreich unter der Ennß*. Wien, 1657. 72, 75. pp.; *Forma processus iudicii criminalis seu praxis criminalis*. Nagyszombat, 1697. 37–38. pp.; HOEGEL, HUGO: *Geschichte des österreichischen Strafrechtes II*. Manzsche, Wien, 1905. 95. p.; BATÓ 2012, 142–143, 148. pp.

Bodó követi a hagyományokat, ezért elkülöníti az egyenes (*directus*) és az áttételes (*indirectus*) szándékot, utóbbi esetben az eszköz alkalmazásából következik szükségszerűen a halálos eredmény. Kifejti, hogy a karddal embertársát megszuró vagy megvágó elkövetőnek előre látnia kellett volna, hogy a fegyver rendszerint halált okoz. Szerinte enyhébb büntetés alkalmazandó a *dolus indirectus* esetén, mintha a tettes egyenes szándékkal okozott volna halálos eredményt, de az egyszerű culpánál súlyosabb.⁹¹ Ebből a megfogalmazásból úgy tűnik, hogy az áttételes szándék valójában egy köztes kategória, amelynek gondatlan elemei is vannak. A *dolus indirectus* mindkét eleme megfigyelhető, a fegyver minőségéből következő eredmény előrelátása az eshetőleges szándékot fedi le, a büntetés mértékének meghatározása arra utal, hogy a vegyes bűnösséget is ide számítja a szerző.

Szlemenics 1817-ben a szándékos cselekményeket *directus* és *indirectus* változatokra osztja, utóbbinál a kitézött mellett másik eredmény is bekövetkezik. Példaként hozza fel azt, ha az elkövető halálos fegyverrel sérülést kíván okozni, azonban súlyosabb eredmény következik be. Az ölési cselekményeknél tovább magyarázza az általános részben kifejtetteket, az áttételes szándék megállapításához három feltételt jelöl meg: sebesítésre irányuló elhatározás, olyan cselekvés, amelyből halál következik és a tettes tudomása arról, hogy cselekményéből halál következhet. Enyhítő körülményként említi az elkövető megfontolás nélküli, akaratán kívüli ölést.⁹² Az esetleges halálos eredmény előrelátásának követelménye az eshetőleges szándék fennállására utal, az enyhítő körülmény ilyen megfogalmazása azonban már vegyes bűnösséget jelent inkább.

Fabriczy felfogása szerint, ha az elkövető nem a célzott eredményt éri el a cselekményével, akkor *dolus indirectus*-ról van szó, ilyennek tekinthető az az eset, ha csak sebesítésre irányul a szándéka. Halálos eszközök (kard, puska) és módok következtében vagy azonnal és közvetlenül halálos sérülés következtében meghal a passzív alany, vagy más közbejöttével. Ha rendszerint nem okoz az eszköz (pl.: bot) halálos eredményt, de mégis meghal a sértett, akkor is emberölésért felel az elkövető.⁹³ A halálos eszköz alkalmazásánál említett „más” közbejötté nem teljesen egyértelmű, talán ez a mai vegyes bűnösséghez hasonló lehet. A közvetlenül halálos eredményhez vezető sebesítési szándékkal okozott halálos eredmény inkább az eshetőleges szándékkal mutat rokon vonásokat.

4. *Leirja, de nem foglal állást*

Henfner szerint az álnokság többféle móddal és fokozattal rendelkezik, így van világos és alattomos, előre kiszámított és rögtöni, valamint egyenes és nem egyenes. Egyenes az álnokság, ha az elkövető arra a bűntettre célzott, amely cselekményéből következik, ezzel ellentétben nem egyenes, ha a bűntevő célján kívüli bűntett származik, például valakit meg akar sebesíteni, de megöli. Az álnokság ezen fajtáját Henfner szerint az újabb írók közül többen tagadják és a vétkességhez (*culpa*) sorolják. Feuerbachra vezeti vissza

⁹¹ BODÓ 1751, 161, 165, 167. pp.

⁹² SZLEMENICS 1817, 50–51, 111. pp.

⁹³ FABRICZY 1819, 33–34, 69–70. pp.

a meghatározott, határozatlan és álnokság-határozta vétesség közötti különbségtételt. Határozatlan vagy esetileges álnokságra példája a sem sebesítést, sem halált nem célzó lövés egy ember irányába.⁹⁴ Ennek alapján a szerző nem megy tovább a két álláspont leírásánál, nem fejti ki bővebben, hogy a dolus indirectus két lehetséges eleme közül melyikre gondol a meghatározásban. A culpa dolo determinata azonosítása a nem egyenes szándékkal arra utal, hogy az eshetőleges szándékot nem tekinti annak, a forrás azonban ennek egyértelmű megállapítására nem ad lehetőséget.

5. Csak az eshetőleges szándéokra érvényes

A későbbi kiadásokban Szlemenics a dolus esetén a directus/indirectus megkülönböztetést továbbra is fenntartja, így a nem egyenes álnokságnál a célzott eredmény eléréséhez véghezvitt cselekményből más eredmény bekövetkezése is lehetséges vagy szükségszerű, és a tettes ezt előre látta.⁹⁵ Itt már a szerző nem említi a vegyes bűnösséget, hiszen az a gondatlanság súlyosabb változataként culpa dolo determinata elnevezéssel szerepel.

Kassay közvetett álnokság fogalma arra helyezi a hangsúlyt, hogy „bűnös által végrehajtásra kitézött tényből ellenkező következett”, vagyis sebesítés helyett akarata ellenére megölte a passzív alanyt.⁹⁶ Ez a megfogalmazás elvileg nyitva hagyja, hogy az eredményre kiterjed-e az elkövető gondatlansága, azonban a hibának nevezett gondatlanságnál kifejtettek alapján ez kizárható, ott ugyanis ezt az esetkört a culpa dolo determinata fedi le. Ha viszont nem akarta a tettes az illető halálát és a gondatlansága sem terjed ki, akkor kétséges, hogy mire alapítja a büntetőjogi felelősséget. Feltehetőleg az akarat hiányának említése nem zárja ki a belenyugvást, ekkor eshetőleges szándékot lehet a dolus indirectus alatt érteni.

Szokolay a határozatlan szándékot (dolus indirectus) úgy definiálja, hogy az elkövető egy bűncselekményt határozott el, de abból eltérő eredmény származik, és tudatában volt annak, hogy az az eredmény is származhat belőle. A vétkes vigyázatlanság kapcsán kifejti, hogy a szándékossággal párosult vétkes vigyázatlanság és a dolus indirectus nem azonosak, sőt a beszámítás különös eseteinek bemutatásánál is fenntartja ezt.⁹⁷ A szerző fogalomhasználata a dolus indirectus kapcsán eltér a többi szakirodalomtól, ugyanis a határozatlan szándékossággal azonosítja. Fel sem merül gondatlan elem, ezért csupán az eshetőleges szándék mutatható ki. A kortársak által a dolus indirectus magyar fordításának tekintett „nem egyenes” szándék Szokolaynál vegyes bűnösség.

⁹⁴ HENFNER 1849, 7) 18–19. pp.

⁹⁵ SZLEMENICS 1827, 50–51. pp.; SZLEMENICS 1833, 50–51. pp.; SZLEMENICS 1836, 54. p.; SZLEMENICS 1847, 48. p.

⁹⁶ KASSAY 1848, 3. p.

⁹⁷ SZOKOLAY 1848, 80, 84–85, 202. pp.

6. Elveti

Vuchetich a teljes egykorú magyar jogtudománytól eltérően a dolus és a culpa együttes előfordulásánál (*culpa dolo determinata*) foglakozik egy halálos végű verekedés kapcsán a dolus indirectussal. Szerinte ezt a régi szerzők ilyen elnevezéssel a szándékosság fogalma alá sorolták. Az előadásjegyzethez képest a kötetben tovább megy, kifejezetten önellentmondásnak tartja a szándékosság ezen fajtáját és határozottan elveti Feuerbachra hivatkozva.⁹⁸ A szerző ezzel a bűnösségre vonatkozó új állásponttal tulajdonképpen egyedül marad, határozott követője nem mutatható ki az eddig ismert magyar irodalomban.

IV. Összegzés

A dolus indirectus hazai büntetőjogi irodalomban történő megjelenése kapcsán a fentiek alapján a következőket lehet megállapítani:

1. A magyar büntetőjog-tudomány a 18. sz. közepétől általánosan ismeri a dolus indirectus fogalmát, két szerzőtől – Kövy nem említi, Gochetz tartalmilag érinti – eltekintve minden büntetőjogi szakíró legalább röviden kísérletet tesz a definiálására.

2. A kézikönyvek és tananyagok 1819 előtt (Huszy, Bodó, Szlemenics, Fabriczy) kifejezetten vagy hallgatólagosan két esetkört sorolnak az áttételes szándék alá:

a) Azokat az eseteket, amelyekben az elkövető szándéka egy kisebb sérelmet okozó bűncselekmény elkövetésére irányul, azonban az elkövetés eszköze vagy módja miatt előre látja vagy látnia kell, hogy a célzottnál súlyosabb eredmény valósulhat meg. A szerzők előszeretettel a végül halálos eredménnyel járó, sérülés okozására irányuló szándékkal megvalósuló bántalmazást vagy testi sértést hozzák fel példaként. Ebben az esetben az elkövető tulajdonképpen belenyugszik a lehetséges súlyosabb eredménybe.

b) A szerzők itt tárgyalják azokat a cselekményeket is, amikor az eszköz és a mód önmagában nem okozna halálos eredményt, azonban van olyan körülmény, amelyre az elkövető figyelme a kellő körültekintés hiánya miatt nem terjedt ki, és ez okozza a súlyosabb eredményt. Ez az esetkör a tipikus vegyes bűnösség.

3. Vuchetich Mátyás könyvének 1819-es megjelenése határkö a hazai büntetőjogi gondolkodásban, ugyanis feltűnik a vegyes bűnösségű cselekményekre a culpa dolo determinata fogalma, amely átrendezi a magyar jogtudományban a büntetőjogi felelősségi koncepciókat. Vuchetich fenntartások nélkül elfogadja Feuerbach álláspontját és önellentmondásnak tekinti a nem egyenes szándékot, ezért kizárja a használatát.

4. Vuchetich kötetének megjelenése után a hazai szerzők továbbra is leírják (Henfner) vagy alkalmazzák (Szlemenics, Kassay, Szokolay) a dolus indirectus fogal-

⁹⁸ VUCHETICH 1813, 16A. p.; VUCHETICH 1819, 80. p.; VUCHETICH 2010, 118. p.

mát, azonban már csak redukált tartalommal: az elkövető nem kívánja a súlyosabb eredményt, de belenyugszik annak bekövetkezésébe.

5. Ez a jelenség alátámasztja azt az egykorú vélekedést, hogy Vuchetich Mátyás munkássága megtermékenyítő hatással bír a magyar jogtudományra.

SZILVIA BATÓ

DER DOLUS INDIRECTUS IN DER UNGARISCHEN STRAFRECHTSWISSENSCHAFT VOR 1848

(Zusammenfassung)

Die Schlüsselfrage des Strafrechts ist die strafrechtliche Verantwortlichkeit, dieses Thema war auch für die frühesten ungarischen Strafrechtsexperten sehr wichtig. Deshalb beschäftigten sich sie mit den Arten der Schuld: Vorsatz (*dolus*) und Fahrlässigkeit (*culpa*).

Der *dolus indirectus* umfasste die Fälle, seit Carpov bis zum Auftritt von Feuerbach, in denen ein schwerer Erfolg aufgetreten ist, als der Täter zumutete (*praeter intentionem*): die eventuelle Inkaufnahme des nicht beabsichtigten Erfolgs (bedingter Vorsatz) und die sog. erfolgsqualifizierten Delikte. Die Rezeption dieser Auffassung in der ungarischen Strafrechtswissenschaft lässt sich auch vor 1848 nachweisen. Nach dem Vorführen der Verantwortlichkeitskonzeptionen der heimischen Rechtswissenschaftlern (Handbücher: Gochetz 1746, Huszty 1745, Bodó 1751, Vuchetich 1819, Szlemenics 1817, 1827, 1836, 1847, Fabriczy 1819, Szokolay 1848, Kassay 1848; Handschriften: Kövy 1813, Vuchetich 1813, Henfner 1848) kann man sechs Kategorien nachweisen. Der Autor erwähnt diese Frage nicht (1): Handschrift von Kövy. Sie ist für den Strafrechtsexperten inhaltlich bekannt, der Ausdruck kommt aber nicht vor (2): Buch von Gochetz. Eine andere Gruppe bildeten die Autoren, die sich mit dem *dolus indirectus* systematisch beschäftigten (3) und beide Elementen anerkannten: bedingter Vorsatz und erfolgsqualifiziertes Delikt (Huszty, Bodó, Szlemenics 1817, Fabriczy). Henfner beschrieb den indirekten Vorsatz, er hatte aber keine Einstellung darüber (4). Die Strafrechtswissenschaftlern seit 1820er Jahren erkannten den *dolus indirectus* als eine eventuelle Inkaufnahme des nicht beabsichtigten Erfolgs an, nach ihrer Meinung gehören aber die erfolgsqualifizierten Delikte zu der Fahrlässigkeit (5): Szlemenics 1827, 1836, 1847, Szokolay, Kassay. Vuchetich verwarf den indirekten Vorsatz (6), und führte die Konzeption der *culpa dolo determinata* für erfolgsqualifizierte Delikte nach Feuerbach ein.

Die Ursache der Veränderung in der ungarischen Vorsatzauffassung war wahrscheinlich die Rezeption der Konzeption Feuerbachs durch das Buch von Vuchetich.